

TALLINNA TEHNIKAÜLICOOL

Majandusteaduskond

Maarja-Liis Reede, Anni Lehtmaa

EESTI ELANIKKONNA RAHATARKUSE SUURENDAMINE

Kursusetöö

Koordineerimine ja koostöö keeruliste poliitikaprobleemide lahendamisel

Tallinn 2023

SISSEJUHATUS

Antud töö käsitleb probleemina Eesti elanikkonna rahatarkuse suurendamist. “Finantskirjaoskus ehk rahatarkus on oskuste, teadmiste, hoiakute ja käitumiste kogum, mis on vajalik rahaasjades arukate otsuste tegemiseks ja oma pere majandusliku heaolu tagamiseks.” (Rahandusministeerium, 2023a)

2020. a märtsi seisuga oli justiitsministeeriumilt saadud andmestikul põhineva analüüsi järgi kokku 87 095 isikut, kelle suhtes oli algatatud täitemenetlus. (Pukk, 2022) Aasta hiljem oli kohtutäiturite ja pankrotihaldurite koja andmetel täitemenetlus algatatud 96 625 isiku suhtes, kellel oli üle 507 000 võlgnevuse kokku summas 1,5 miljardit eurot. (Pukk, 2022)

Eestis viidi 2021. aastal läbi pensionireform, millega muudeti teises pensionisambas osalemine vabatahtlikuks. Käesolevaks ajaks on oma pensioniraha välja võtnud umbes 30% teise samba konto omanikest. (Meriküll, Rõõm, 2023a) On leitud, et teisest sambast lahkumist on mõjutanud ka inimeste finantskirjaoskus - mida parem oli finantskirjaoskuse tase, seda väiksema tõenäosusega lahkus inimene teisest sambast. (Meriküll, Rõõm, 2023a)

Inimeste rahatarkuse suurendamine aitab tõsta majanduslikku heaolutaset, mis omakorda võib omada mõju ka tervisele. (Sotsiaalministeerium, 2016-2023) Tervena elatud eluaastate arv suurendab aktiivset osalust ühiskondlikus elus ning tööturul. (Riigikantselei, Rahandusministeerium, 2019)

Kui eesmärk on üks, ehk Eesti elanikkonna rahatarkuse suurendamine, siis väljakutseks on erinevate osapoolte koostöös erinevas vanuses ning erineva majandusliku taustaga sihtrühmadeni jõudmine. Keerukaks teeb antud probleemi sihtrühmade erinev teadmiste tase ning teadmiste vastuvõtmise võime. Probleemi eiramine võib põhjustada majandusliku heaolu langust, mis omakorda mõjutab ka inimeste tervist.

Alljärgnevalt analüüsivad töö autorid probleemile suunatud koordineerimisinstrumente.

1. OSAPOOLED

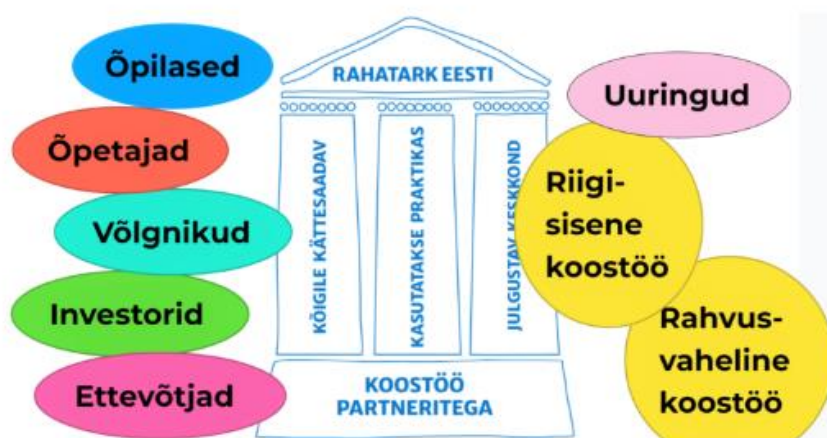
1.1. Probleemi osapooled

Probleemil on rohkelt erinevaid osapooli. Rahatarkuse suurendamine mõjutab otseselt kogu Eesti elanikkonda. Rahandusministeerium tegeleb riigi finantspoliitikaga ning omab koordineerivat rolli rahatarkuse edendamisel, pakkudes koostööplatvormi erinevatele osapooltele heade praktikate jagamiseks ja väljakutsete lahendamiseks ning osaledes seaduste väljatöötamisel. (Rahandusministeerium, 2023a). Eesti Pank nõustab valitsust majanduspoliitilistes küsimustes ja osaleb õigusaktide väljatöötamisel. (Eesti Pank, 2023b) Koostöös Statistikaametiga uurib Eesti Pank Eesti leibkondade finantskäitumist ning tarbimisharjumusi. (Eesti Pank; Meriküll, Rõõm 2023b)

Olulist rolli omab Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöö koolidega, et rahatarkus jõuaks lasteni ning lapsevanemate ja koolide koostöö, et koolist saadud teadmised kinnistuksid kodus keskkonnas. Õpetajate roll rahatarkuse edendamisel on äärmiselt oluline. (Postimees, 2023) Eesti inimesed peavad olema valmis neile pakutavaid teadmisi vastu võtma ning ka oma lähedastele edasi andma.

Koostöös avaliku sektoriga saavad erasektori erinevad osapooled pakkuda praktilisi ning kergesti kättesaadavaid tööriistu, mis aitavad inimesi oma rahaasjadega targasti toimetada. (Rahandusministeerium, 2021, lk 22) Samas on ettevõtjad ka üheks sihtgrupiks rahatarkuse jagamisel, et nad oskaksid leida rahastusvõimalusi oma ideede elluviimiseks: (*Ibid.*, lk 25)

Oluline on tagada usaldusväärne finantskeskkond, kus on oma roll finantsteenuste pakkujatel. Inimesed peavad ära tundma finantspettused ning olema teadlikud, kuhu pöörduda oma õiguste kaitseks. (*Ibid.*, lk 27)

Joonis 1. Rahatarkuse strateegia ja selle rakendamine

Allikas: *Strateegiapäeva slaidimaterjal*. Rahandusministeerium (2023d)

1.2 Probleemi sisuline komplekssus

Probleemi sisuline komplekssus väljendub osapoolte rohkuses ning nende teadmistes. Näiteks on uuringutest selgunud, et Eesti õpilased ja elanikkond omavad suhteliselt palju teadmiseid rahaasjade vastutustundlikuks korraldamiseks, kuid praktikas neid teadmisi oma rahaasjade planeerimisel pigem ei kasutata. On teada, et rahatarkuse andmine lastele ja noortele on kõige efektiivsem kooli ja kodu koostöös, kuid kuna vanemate teadmised on perekonniti väga erinevad, tuleks rahatarkuse õpetamisele pöörata tähelepanu rohkem kui ainult haridussüsteemis. (Civitta Eesti AS, 2020, lk 47-48) Eeltoodut põhjendab ka 2023. aastal Kantar Emori “Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring”, millest tuleneb, et alg- ja põhiharidusega inimesed, madala sissetulekuga inimesed ning vanemad vanuserühmad on enda finantskirjaoskuse suhtes kriitilised, samas kui noored kõrgharidusega inimesed annavad endale pigem kõrge finantskirjaoskuse hinnangu. (Kantar Emor, 2023)

Uuringud aga näitavad, et inimeste rahakäitumise muutmine on pikk protsess ning hoolimata sellest, et üle 70% elanikest omab baasfinantskirjaoskuse teadmisi, siis vaid 58,8% elanikest käitub baasrahatarkuse teadmiste kohaselt. (Rahandusministeerium, 2021, lk 6) Esimese rahtarkuse strateegiaprogrammi kokkuvõttes selgus, et eesmärgid jäid suures osas saavutamata. (*Ibid.*, lk 7) Ekspertide poolt väljatoodud kitsaskohad on järgmised (*Ibid.*, lk 12-18):

- Rahatarkuse teemad ja eesmärgid ei ole riiklikes õppekavades selgelt välja toodud.
- Rahatarkuse õppematerjal on õpetajatele raskesti leitav ja vananenud ning nõuab tunnis kasutamiseks liialt lisatööd.
- Koolis õpitu ei saa piisavalt tuge ja kinnitust kodus, sest lapsevanemate rahatarkus on vähene.
- Inimesed pole motiveeritud rahaasjadega tegelema, sest parema käitumise tulemused ei avaldu kohe.
- Suurenenud on petuskeemide ohvrite hulk.
- Võlgnikel on vähe motivatsiooni probleemiga tegeleda, arendamist vajab ka võlanõustamisteenus KOV-ides.
- Vähesem rahatarkuse tase on madalama haridustasemega ja Tallinnast kaugemal elavatel inimestel.
- Ettevõtluskoolitused ja asjaga seotud organisatsioonid käsitlevad ettevõtjate rahatarkuse teemasid vaid pögusalt.
- Samas osapoolteks olevad institutsioonid paistavad olevat ühte meelt, et Eesti elanike finantskirjaoskuse arendamine on vajalik ning selles osas koostööd tegevate partnerite vahel märkimisväärsed koostööbarjääre ei paista esinevat.

1.3 Osapoolte teadmus

Koostööprogrammide loomisel toetutakse Eesti Panga, Statistikaameti ja uuringufirmade analüüsidele ning uuringutele, millele on vastuse andnud Eesti inimesed. Erasektor saab jagada teadmisi vastavalt oma valdkonnale, näiteks pangad saavad panustada finantsalaste teadmistega ja investeerimise põhitõdedega, erinevad ettevõtted saavad jagada kogemusi ettevõtlusega seotud kitsaskohtadest või positiivsetest külgedest. Inimesed ise saavad anda infot, millistest teadmistest neil vajaka jääb.

1.4 Probleemi strateegiline komplekssus, osapoolte strateegilised huvid ja eesmärgid

Probleemi hõlmatud osapooltel on kõigil erinevad huvid ning teadmised. Keerukate probleemide lahendamiseks on vaja erinevate osapoolte teadmised ja ressursid kombineerida, et tagada jätkusuutlikumad lahendused. (Klijn, Koppenjan, 2016, lk 75) Koostöös erinevate partneritega, luuakse Rahandusministeeriumi poolt finantskirjaoskuse edendamise strateegia “Rahatark Eesti”, milles muuhulgas seatakse eesmärgid finantskirjaoskuse valdkonna edendamise tegevustele. (Rahandusministeerium, 2023c) Osapoolte eesmärgid ja strateegiad muutuvad ajas, lähtuvalt näiteks eelnevate strateegiate tulemustest, teadmiste suurenemisest ning majanduslikust olukorrast ja käitumismustrite muutumisest.

Riigi pikaajalisest strateegiadokumendist “Eesti 2035” majanduse ja kliima blokis peetakse oluliseks paindliku ja turvalise majanduskeskkonna kujundamist, mis soodustab uuendusmeelset ja vastutustundlikku ettevõtlust. Oskuste ja tööjõuturuga seonduvatest plaanidest on muuhulgas esile tõstetud rahatarkuse arendamist kõikides haridustasemetes- ja liikides. Finantskirjaoskuse vajalikkus on liigitatud kokku tervise ja sotsiaalkaitsega. Oluliseks peetakse inimeste finantsteadlikkuse suurendamist, et tagada pensionisüsteemi jätkusuutlikkus ning pensionäride heaolu. Haridus- ja noorteprogramm 2021-2024 eesmärgiks on: “Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut”. Üheks meetmeks on finantskirjaoskuse süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel. Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 ning noortevaldkonna arengukava 2021-2035 tähtsustavad mõlemad muuhulgas finantskirjaoskust ning ettevõtlusõppe edendamist kõigil haridustasemetel- ja liikidel. (Rahandusministeerium 2023c)

1.5 Osapoolte sõltuvus üksteisest oma huvide ja vajaduste realiseerimisel

Avaliku sektori asutuste strateegiad on tihedalt omavahel seotud lähtuvalt riiklikust pikaajalisest strateegiadokumendist “Eesti 2035”. (Rahandusministeerium, 2023c) Erinevad avaliku sektori asutused lahendavad omavahelises koostöös rahatarkuse probleemi, samas lähtudes oma valdkonna teadmistest. Ebaoluliseks ei saa pidada ka erasektori panustamist, et rahatarkus jõuaks võimalikult laia sihtgrupini. Erasektor saab panustada laialdaste teadmistega ning juhtida tähelepanu näiteks ettevõtlusega seotud kitsaskohtadele.

Ressursisõltuvus võib ajas muutuda (Klijn, E. H., J. Koppenjan, 2016 lk 271), sõltudes majanduslikust olukorrast ja inimeste teadlikkusest, samas ka strateegiliste eesmärkide täitmisest või täitmata jätmisest.

1.6 Probleemi institutsionaalne kompleksus

Rahatarkuse institutsionaalne kompleksus väljendub selle seotuses erinevate valdkondade ja strateegiatega. “Rahatarkuse valdkonnal on seoseid hariduse, majanduse ja ettevõtluse, sotsiaalkaitse ja toimetuleku ning finantskeskkonnaga. Riigi pikaajaline strateegiadokument „Eesti

2035“ liigitab finantskirjaoskuse vajalikkuse kokku tervise ja sotsiaalkaitsega.”(Rahandusministeerium, 2021, lk 20)

1.7 Osapoolte katsed valdkonna raamistamiseks

Eesti elanike finantskirjaoskuse arendamise osapoolteks olevad nii avalik-õiguslikud kui ka eraõiguslikud organisatsioonid mõistavad, et tegelikult teenib inimeste rahatarkuse edendamine kõigi osapoolte huve. Kui inimesed on finantsküsimustes teadlikumad ja saavad paremini hakkama, siis toob see kasu kogu ühiskonnale tervikuna, aga ka eraldivõetuna üksikindiviididele, finants- ja muid teenuseid pakkuvatele ettevõtetele kui ka riigi institutsioonidele. Niisiis ei ole probleemi raamistamise seisukohalt tegemist konfliktse valdkonnaga. Üldiselt valitseb arusaamine ja üksmeel selle osas, et Eesti elanike finantskirjaoskus vajab arendamist, erineda võivad aga pakutavad lahendused, mis iseenesest ei ole võrgustiku puhul puuduseks, vaid pigem rikastab osapoolte koostöövõimalusi.

1.8 Osapoolte kaardistus

Olulised osapooled on probleemi lahendamisesse kaasatud. Osapoolte kaasamise vajalikkus võib ajas muutuda. Osapoolte kaardistus on esitatud Tabelis 1.

Tabel 1. Osapoolte kaardistamine

osapooled	roll	arusaam/vaade probleemile	teadmus	ressursid
Avalik sektor				
Rahandusministeerium	Tegeleb riigi finantspoliitikaga, koordineerib rahatarkuse edendamist. (Rahandusministeerium, 2023)	Sihiks on Eesti inimeste parem heaolutase.	“Valitsuse asjatundja maksu-, finants-, eelarve- ja halduspoliitika elluviimisel ja majanduse eesmärgistamisel.” (Rahandusministeerium, 2023b)	Teadmised, legitiimsus, finantsilised vahendid uuringute teostamiseks ning tegevuste koordineerimiseks, kompetents võtta vastu otsuseid.
Sotsiaalministeerium ja valitsemisala asutused	Tegeleb riigi sotsiaalprobleemidega.	Eesti inimene on pensionitark. (Sotsiaalministeerium, 2023)	Omab teadmisi toetuste võimalustest, suurusest ning abivajajatest.	Teadmised, legitiimsus.
Haridus- ja Teadusministeerium	Tegeleb riigi hariduspoliitikaga. Rahatarkuse sidumine riiklike õppekavadega.	Hariduse kaudu on võimalik jõuda igas vanuses inimesteni. (Rahandusministeerium, 2023c)	Omab teadmisi õppekavade sisust ning nende täitmisest.	Teadmised, legitiimsus, kompetents võtta vastu otsuseid.
Kohalikud omavalitsused	Korraldavad võlanõustamisteenuse osutamist ja maksavad toimetulekutoetust. Kohalikud omavalitsused on ka koolipidajad.	Väljamakstavate toimetulekutoetuste osakaalu vähendamine.	Omavad vahetut kokkupuudet majanduslikesse raskustesse sattunud inimestega.	Teadmised, legitiimsus.
Koolid (alg-, põhi-, keskkoolid, ülikoolid)	Teadmiste edasiandmine.	Õpetajad omavad teadmisi mida edasi anda, saadaval	Omab vahetut kokkupuudet õpilastega,	Teadmised, legitiimsus.

		on erinevaid õppematerjale.	kuni keskkoolini ka lapsevanematega).	
Finantsinspeksioon	Finantsjärelevalve			Teadmised, legitiimsus
Eesti Pank	Leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uurimine koostöös Statistikaametiga. (Meriküll, Rõöm, 2023b) Finantsstabiilsuse tagamine, valitsuse nõustamine majanduspoliitilistes küsimustes, õigusraamistiku kujundamine. (Eesti Pank, 2023b)	Majanduse kestlik areng, jõukuse suurenemine, toimiv raharinglus. (Eesti Pank, 2023a)	Euroala rahapoliitika, Eesti majandust puudutavad teemad. (Eesti Pank, 2023b)	Teadmised, legitiimsus, analüüsivõimekus.
Siseministeerium ja valitsemisala asutused	Tegeleb riigi siseturvalisuse valdkonnaga. Oluline roll kuriteoennetuses.	Sagenenud petuskeemid, nendest teavitamine, ohumärkide tundmine.	Petuskeemide hulk, ohvrite profiil.	Teadmised, legitiimsus.
Kliimaministeerium	Tegeleb riigi keskkonna poliitikatega. Tarbimine ja selle mõju keskkonnale.	Teadlik tarbimine.	Teadmised tarbimisharjumustest.	Teadmised, legitiimsus.
Statistikaamet	Kajastab ühiskonna olukorda ja muutusi läbi andmeanalüüsi. (Statistikaamet, 2023).	Läbi andmete on pakutud järjepidev ja usaldusväärne informatsioon. (Statistikaamet 2023)	Riiklik statistika.	Teadmised ja analüüsivõimekus.
Erasektor				
Uuringufirmad	Teostavad uuringuid ning analüüse.	Arusaam võib varieeruda sõltuvalt uuringu teostamise eesmärgist ja tellijast.	Andmete analüüsimine, poliitikasoovituste esitamine.	Teadmised ja analüüsivõimekus.
Pangad	Inimeste nõustamine finantsalastes küsimustes, koolituste korraldamine (nt: LHV investeeringuskool ja	Usaldusväärne finantskeskkond.	Finantsalased teadmised, ülevaade inimeste finantskäitumisest.	Teadmised, analüüsivõimekus, finantsilised vahendid tööriistade loomiseks.

	investeerimisõpik, Swedbank Rahaasjade Teabekeskus).			
Ettevõtted	Töötajate teadmiste suurendamine, finantsalaste tööriistade loomine, teadlik ettevõtluse arendamine	Arusaam võib varieeruda sõltuvalt tegutsemise valdkonnast ning seal töötavatest inimestest. Üldjoones peetakse oluliseks rahatarkust oluliseks.	Ettevõtlusega seotud arenguvõimalused ja selle kitsaskohad, töötajate informeerimine.	Teadmised, analüüsivõimekus, finantsilised vahendid tööriistade loomiseks.
Elanikkond				
Eesti inimesed	Teadlikud ja läbimõeldud otsused, enda ja oma perekonna heaolu tagamine.	Rahatarkust peetakse oluliseks oma toimetuleku parandamiseks, kuid paljud inimesed siiski baasteadmisi igapäeva elus ei kasuta.	Varieerub sõltuvalt haridustasemest ja/või vanusest, samas ka majanduslikust olukorrast. (Kantar Emor, 2023)	Teadmised.

Allikas: Klijn, E. H., J. Koppenjan (2016) lk 267-26, autorite kohendatud

2. VÕRGUSTIKE JUHTIMINE

2.1 Valdonna koordineerituse eest vastutaja

Rahatarkuse edendamist koordineerib riiklikult Rahandusministeerium (Rahandusministeerium, 2023a):

- pakkudes erinevatele era-, avaliku ja kolmanda sektori partneritele koostööplatvormi heade praktikate jagamiseks ning väljakutsete lahendamiseks;
- suunates ja vahendades koostööd ürituste, uuringute ning tegevuste korraldamiseks;
- osaledes seaduste väljatöötamisel, panustades nii riigi, ettevõtluse kui ka inimese elukaarega seotud rahaotsuste suunamisel ja toetamisel;
- tellides riiklikke ja rahvusvahelisi uuringuid rahatarkuse valdkonna paremaks mõistmiseks ja tegevuste suunamiseks.

2.2 Valdonna domineeriv koordineerimise baasmehhanism

Valdkonnas domineeriv koordineerimise baasmehhanism on võrgustik. Kuigi Rahandusministeerium koordineerib rahatarkuse edendamist ning ministeeriumis on loodud isegi rahatarkuse koordinaatori ametikoht, ei ole osapooled hierarhilises suhtes ning probleemi olemusest lähtuvalt ei ole antud juhul peamiseks koordineerimismehhanismiks ka turg.

2.3 Kasutatavad strateegiad ja koordineerimisinstrumentid

Rahandusministeeriumi eestvedamisel on koostatud Eesti elanike rahatarkuse edendamise strateegia aastateks 2021-2030 "Rahatark Eesti", mille lisaks on lähiaastate tegevusplaan. 2023.-2024. a tegevusplaanis (Rahandusministeerium, 2023c) on eraldi välja toodud partneritega tehtavat koostööd puudutavad tegevused. Partneritega on kokku lepitud korralised koostöövormid, näiteks korraldatakse igal aastal rahatarkuse strateegiapäeva ning regulaarselt peetakse partneritega rahatarkuse ümarlaudasid, jooksvalt jagatakse Rahatarga Eesti Facebooki lehel mh partnerite sisu, tõstetakse rahatarkuse teema olulisust esile üldiselt ja erinevates foorumites ning panustatakse ka rahvusvahelisse koostösse. Osaliselt puudutavad muud tegevusplaanis kavandatud ettevõtmised üksnes Rahandusministeeriumi tööd, kuid kavandatud on ka hulk niisuguseid ettevõtmisi, mis eeldavad koostööd ühe või mitme partneriga. Seega koordineerimisinstrumentidena kasutatakse juba võrgustikule omaseid horisontaalseid instrumente - strateegilist planeerimist, tegevuste suunamist, ühiseid kokkusaamisi, mingil määral jagatakse ka veebivahendeid ning tehakse muud võimalikku koostööd.

2.4 Sisulise kompleksssuse vähendamine

Sisuline komplekssus väljendub peamiselt probleemi olemuse erinevas mõistmises. Kui institutsionaalsel tasandil ei ole ehk finantskirjaoskuse arendamise vajadusest arusaamine niivõrd erinev, siis elanikkonna tasandil kindlasti. Probleemi sisulist kompleksssust saab eestvedaja vähendada kommunikatsiooni abil, selgitades, millist kasu rahatarkuse kasvatamine Eesti elanikele toob.

2.5 Strateegilise kompleksssuse vähendamine

Strateegiline komplekssus seisneb eelkõige erinevates huvides ja nende realiseerimise viisides. Kui institutsionaalsel tasandil eksisteerib pigem ühine huvi elanikkonna harimiseks, siis Eesti elanike huvid on selles osas erinevad. Paljud inimesed ei soovi oma finantskirjaoskust parandada, vastutustundlikult käituda ega pea vajalikuks selle õpetamist lastele. Isikud, kes rahatarkuse õppimist enim vajaksid, on sellest sageli kõige vähem huvitatud ja nendeni jõudmine on väljakutse, mille ületamisele ei pruugi kaasa aidata ka kommunikatsioon. Siin võiks aidata rahatarkuse suurendamisele suunatud teenuste kohustuslikuks muutmine näiteks inimeste jaoks, kelle suhtes on algatatud täitemenetlus.

2.6 Institutsionaalse kompleksssuse vähendamine

Institutsionaalne komplekssus tuleneb osapoolteks olevate organisatsioonide erinevast kultuurist, reeglitest ja tavadest. Eesti elanikkonna rahatarkuse kasvatamine seisneb peamiselt inimeste koolitamises läbi erinevate kanalite. Kuna tegemist on juba iseenesest väga kompleksse ja paljusid erinevaid osapooli puudutava teemaga, siis institutsionaalsel tasandil ei ole Eesti inimeste ebapiisav finantskirjaoskus konflikte tekitav probleem - kõik organisatsioonid mõistavad, et sellega tuleb tegeleda ja et sellega tegelemine koostöös annab paremaid tulemusi. Rahandusministeerium saab institutsionaalset kompleksssust vähendada luues erinevaid koostöövorme, mida ongi juba tehtud: partneritega peetav iga-aastane strateegiapäev ja regulaarsed rahatarkuse ümarlauad.

2.7 Osapoolteni jõudmine

Lisaks koolis õpetatavale ning pankade poolt tasuta pakutavatele kursustele, on võimalik inimesteni jõuda läbi erinevate meediakanalite. Noorteni jõuab läbi erinevate sotsiaalmeedia postituste, samas kui vanema põlvkonnani võiks jõuda näiteks läbi telekanalite või raadio. Ka Eesti elanike rahatarkuse strateegia tegevusplaanis (Rahandusministeerium, 2023c) on välja toodud eesmärk rahatarkuse teemalise telesaadete sarja väljatöötamiseks koostöös partneritega.

2.8 Eestvedaja ressurside vajadus

Rahandusministeeriumil on strateegiate elluviimiseks ja instrumentide rakendamiseks vaja eelkõige autoriteeti, infot ja usaldust, mitte niivõrd otsustusõigust või kauplemist. See on tingitud sellest, et Eesti elanike ebapiisava finantskirjaoskuse probleemile on kõige efektiivsem läheneda erinevate osapoolte koostöös ja võrgustiku vormis. Võib öelda, et osapoolteks olevate organisatsioonide vaates on Rahandusministeeriumil need ressursid olemas piisaval määral, et koostöö hästi toimiks. Osapoolte regulaarsed kohtumised aitavad kindlasti usaldust veelgi kasvatada. Eesti elanikkonna vaates aga võiks usaldus rahatarkuse teema osas riigi institutsioonide vastu suurem olla. Eesti inimeste usaldust riigi vastu rahaküsimustes saaks suurendada riigi rahapoliitika järjepidevusega ja avatud kommunikatsiooniga.

2.9 Välja töötatud lahenduste legitiimsus

Välja töötatud lahenduste legitiimsust aitab tagada erinevate osapoolte ning ekspertide kaasamine. Olulised on ka riigi poolt tellitud riiklikud ja rahvusvahelised uuringud. Lahenduste väljatöötamisel peab olema tagatud läbipaistvus.

2.10 Hea juhtimise ja efektiivse koordineerimise väljendumine

Eesti elanike ebapiisava finantskirjaoskuse probleemi puhul väljendub hea juhtimine ja efektiivne koordineerimine selles, et võrgustik toimib - kokkulepitud regulaarsed koostöövormid leiavad aset, leitakse uusi koostöövõimalusi ja kavandatakse uusi koostööprojekte ning kavandatud (näiteks strateegia tegevusplaanis nimetatud) tegevused viiakse ka ellu. Koostöö juhtimise edukust ei saaks hinnata pelgalt elanikkonna paranenud finantskirjaoskuse alusel, sest nii nagu enamasti nurjatute probleemide puhul, peaksid ka käesoleval juhul inimesed tegema teistsuguseid valikuid ja muutma oma käitumist, riigil ei ole aga alati võimalik neid seda tegema sundida. Antud probleemi puhul saavad osapooled panustada peamiselt koolitamisele, õpitu rakendamine sõltub aga elanikest endist.

3. POLIITIKASOOVITUSED

3.1 Tänase süsteemi ja koostöö toimimine

Praegune koostöö paistab hästi toimivat, kuid vajab ehk mõningaid täiendusi. Õpetajatele mõeldud mentorprogrammides osalejaid jätkub, samuti on õpetajate jaoks loodud õppematerjalid lasteaiast gümnaasiumini. (Postimees, 2023) Samas on oluline, et mentorprogrammid ja koolitused ei ole vaid ühekordsed, vaid rutiinselt toimuvad üritused, et kinnistada ja uuendada teadmisi.

Märtsis toimunud rahatarkuse strateegiapäeval tõdeti, et valdkonnas on toimunud suur progress, kuid rahatarkus ei ole kõikide ühiskonnagruppideni ühtlaselt jõudnud. (Rahandusministeerium, 2023d) Uuringutes on selgunud, et Tallinnas kaugemal elavatel inimestel, on madalam finantskirjaoskuse tase. On äärmiselt oluline, et erinevaid üritusi viidaks läbi ka Tallinnast väljaspool. Ürituste korraldamine väiksemates linnades mitte ei aita jõuda vaid nende inimesteni vaid võib potentsiaalselt suurendada ka nende inimeste usaldust riigi vastu.

3.2 Koordinatsioonisüsteemi või koostöö muutmine

Rahatarkuse info asub väga paljudes erinevates portaalides ning hoolimata avalikkusest, võib see olla raskesti kättesaadav. “Ühise infovälja puudumine ja materjali killustatus toodi ka strateegiapäeval ühe murekohana välja.” (*Ibid.*) Oluline oleks ehk keskenduda ka sellele, mida inimesed ise arvavad, millisest infost neil puudu on ning millist infot nad rohkem vajaksid.

3.3 Poliitikasoovitused

3.3.1 Luua keskne rahatarkuse keskkond.

Ka rahatarkuse strateegiapäeval tuli välja, et puudub ühtne keskkond, kuhu infot koondada. Osalejatel tekkis küsimus, kas Finantsinspektsiooni hallatav minuraha.ee on õige koht või oleks vajadus järgmise portaali järgi. (Rahandusministeerium, 2023d) On oluline, et inimestel oleks ligipääs keskkonnale, kus jagatakse usaldusväärset infot. Ilmselt satub inimene läbi sotsiaalmeedia rohkemate kanaliteni, kui seda on tavapärased riiklikud portaalid. Näiteks võib facebookis näha, et minuraha.ee lehel on vaid 1200 jälgijat, Rahatark Eesti lehel vaid 2300 jälgijat, kuid Investor Toomase lehel lausa 20000. Sellest tulenevalt võiks koostööd arendada ka selliste osapooltega.

3.3.2 Põimida rahatarkuse ja digipädevuse arendamine, et inimesed tunneksid ära finantspettused.

Ei ole lihtne anda ühtseid soovitusi finantspettuste ära tundmiseks, sest iga situatsioon võib olla erinev. On oluline teada, millist infot ja millisel viisil pank või riigiasutus inimeselt nõuda võib. Samuti peavad selged olema nutiseadmete kasutamise põhimõtted ning ei tohi ära unustada, et võõrastele ei tohi anda ligipääsu oma seadmetele. (Kõrv, 2020) Alati tuleb kontrollida teise osapoolle usaldusväärsust.

3.3.3 Pensionitarkuse propageerimine.

Inimestele on vaja selgitada pensionisüsteemi toimimist ning vajalikkust. On oluline mõista, et inimesed omavad osalist vastutust selle eest, et pensionieas oleks tagatud piisavad rahalised vahendid. (Sotsiaalministeerium, 2023) Ka poliitikud peavad andma sõnumi, et pensioniks raha kogumine on vajalik. (Paron, 2023)

3.3.4 Rahatarkuse viimine kodudesse.

Eelpool on mainitud kodu ja kooli koostöö olulisust rahatarkuse arendamisel. Lisaks koolidele ja lasteaedadele loodud õppematerjalidele, võiks luua erinevaid vahendeid ka koduseks õppimiseks. Selleks võiksid olla erinevad lauamängud, kuid samas ka telesaated. See aitaks rahatarkusega seotud teemasid kinnistada ning koduses keskkonnas läbi arutada.

3.3.5 Suurendada kohalike omavalitsuste ja ettevõtete omavahelist koostööd.

On teada, et kuigi võlanõustamisteenus on igas omavalitsuses kohustuslik, on vajadus teenuse edasiarendamiseks, sest see jõuab väheste hädasolijateni. Takistuseks on teadmatus, kuhu pöörduda ning häbitunne. (Rahandusministeerium, 2021) Rohkem peaks tõstma inimeste teadlikkust, kuhu vajaduse korral pöörduda ning samuti pöörata tähelepanu sellele, et võlanõustamisteenus ei ole häbiasi. Teenuse edasiarendamiseks võiks mõelda ka erasektori kaasamise peale.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Civitta Eesti AS. (2020). Finantskirjaoskuse kujundamise võimaluste analüüs Eesti üldharidus- ja kutsekoolides. Uuringu algataja: Rahandusministeerium
- Eesti Pank. (2023a). *Eesti Panga missioon ja visioon*. Kasutatud 7. november 2023. <https://www.eestipank.ee/keskpangast/eesti-panga-missioon-ja-visioon>
- Eesti Pank. (2023b). *Eesti Panga ülesanded*. Kasutatud 5. november 2023. <https://www.eestipank.ee/keskpangast/eesti-panga-ulesanded>
- Eesti Statistikaamet. Kasutatud 10. oktoober 2023 <https://www.stat.ee/et/statistikaamet/meist>
- Kantar Emor. (2023). Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring. Uuringu algataja: Rahandusministeerium
- Klijn, E. H., and J. Koppenjan. 2016. *Governance Networks in the Public Sector*. Abingdon: Routledge.
- Kõrv, M. (2020) *Kaheksa põhilist finantspettuse liiki ja kuidas neid ära tunda? I osa*. Swedbank. Kasutatud 7. november 2023 <https://blog.swedbank.ee/igapaevased-rahaasjad/kuberturvalisus/kaheksa-pohilist-finantspettuse-liiki-ja-kuidas-neid-ara-tunda-i-osa>
- Meriküll, J., Rõõm, T. (2023a) *Teisest pensionisambast lahkusid eelkõige väheste säästudega leibkonnad*. Eesti Pank. Kasutatud 10. oktoober 2023 <https://www.eestipank.ee/blogi/teisest-pensionisambast-lahkusid-eelkoige-vaheste-saastudega-leibkonnad>
- Meriküll, J., Rõõm, T. (2023b) *Uuring: Eesti perede jõukus on kümne aasta jooksul märkimisväärselt kasvanud*. Eesti Pank. Kasutatud 4. november 2023 <https://www.eestipank.ee/press/uuring-eesti-perede-joukus-kumne-aasta-jooksul-markimisvaarselt-kasvanud-26052023>
- Paron, R. (2023) *Riigi kõige suurem ülesanne on hariduse ja rahatarkuse arendamine*. Kasutatud 7. november 2023 <https://financestonia.eu/news/poliitikasoovitused-raino-paron-riigi-koige-suurem-ulesanne-on-hariduse-ja-rahatarkuse-arendamine/>
- PM Haridusportaal. (2023) *200 õpetajat üle Eesti hakkas rahatarkust omandama*. Kasutatud 5. november. 2023 <https://haridus.postimees.ee/7864357/200-opetajat-ule-eesti-hakkas-rahatarkust-omandama>
- Pukk, K. (2022). Võlanõustamisteenuse arendamisest. *Sotsiaaltöö*, 3, 8-11. Kasutatud 10. oktoober 2023 https://tai.ee/sites/default/files/2022-09/Sotsiaaltöö_3_2022_veebi_.pdf

- Rahandusministeerium. (2021). *Eesti elanike rahatarkuse edendamise strateegia aastateks 2021–2030*.
- Rahandusministeerium. (2023a). *Rahandusministeeriumi rahatarkuse tegevused*. Kasutatud 10. oktoober 2023 <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus>
- Rahandusministeerium. (2023b). *Ministeeriumi tutvustus*. Kasutatud 4. november 2023 <https://www.fin.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/organisatsioon/ministeeriumi-tutvustus>
- Rahandusministeerium. (2023c). *Strateegia*. Kasutatud 6. november 2023 <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/strateegiaprogramm>
- Rahandusministeerium. (2023d). *Kuidas rahatarkus inimeseni viia?* Kasutatud 7. november 2023 <https://blogi.fin.ee/2023/03/kuidas-rahatarkus-inimeseni-viia/>
- Riigikantslei, Rahandusministeerium. (2019) Inimeste tervise parandamine ja nende tervena elatud eluea pikendamine
- Sotsiaalministeerium. (2016). Heaolu arengukava 2016-2023.
- Sotsiaalministeerium. (2023). *Pensionitarkus*. Kasutatud 7. november 2023 <https://www.sm.ee/pension-ja-tulevikuks-valmistumine/pension/pensionitarkus>